

Tores utställning

1. Tore Tallqvists budskap till utställningsbesökarna (på första utställningsplanschen)

Professor Tallqvist tyckte att denna noggrant skrivna text skulle räcka för att utställningsbesökarna skulle förstå utställningen. Att ta in utställningen utifrån denna text kräver en hel del engagemang, tid och gärna en tidigare förståelse för ämnet. För övriga utställningsbesökare har tre försök nedan gjorts för att öppna några centrala perspektiv på utställningens innehåll.

2. Kort instruktion för utställningen

1. På utställningen visas i kronologisk ordning sjutton projekt planerade av Alvar Aalto åren 1926 – 1974.
2. De första åtta är planerade tillsammans med Aino Aalto och de senare åtta tillsammans med Elissa Aalto.
3. Säynätsalo kommunhus planerat år 1949-1952 är utställningens mittpunkt och sjuttonde objekt.
4. Vart och ett av de åtta första och åtta sista projekten representerar någon av de fyra kända planeringsstrategier Alvar Aalto tillämpade.
5. Säynätsalo kommunhus representerar alla fyra planeringsstrategier samtidigt.
6. I flera av Alvar Aaltos projekt har samtidigt tillämpats flera strategier, fastän bara en har valts att presenteras på denna utställning.
7. Om du blev intresserad av dessa tankar och vill fördjupa dig i de teoretiska idéer som presenteras på utställningen, kan du bekanta dig med Tore Tallqvists egen presentationstext eller nedanstående direktiv.

3. Kort instruktion till ett teoretiskt sätt att förstå utställningen

1. Man känner igen den mänskliga existensens fyra centrala mål: längtan, erinran, omsorg och strävan.
2. För varje mål kan man hitta varsin egen fjärdedel i planritningen till Säynätsalo kommunhus.
3. Dessa fyra strävanden omformas till åtta arkitektoniska egenskaper, där alltid två egenskaper motsvarar en strävan. Varje egenskap ges sin egen färg.
4. Man känner igen i Alvar Aaltos arkitektur fyra arkitektoniska strategier: MOTSÄTTNING, DIALOG, SAMTIDIGHET OCH INRE SAMBAND.
5. Dessa strategier bildas alltid av två egenskaper med egen färg. Man lägger också märke till, att strävandenas egenskapspar och planeringsstrategiernas egenskapspar avviker från varandra.
6. De delar av Kommunhuset, som benämns enligt strävandena och Aaltos fyra arkitektoniska strategier har förverkligats samtidigt.
7. Alvar Aaltos produktion indelas kronologiskt i sexton treårs perioder vilka bildar delar i ett band, som bildar en dubbelspiral.

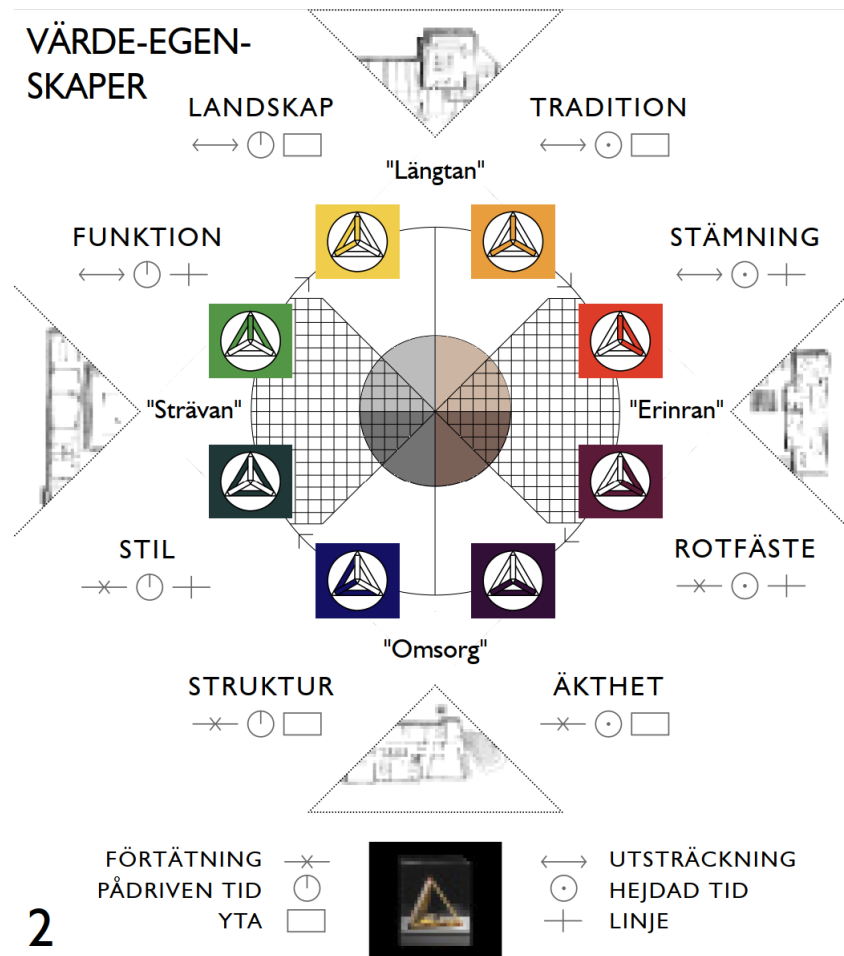
8. Utgående från Kommunhuset som dubbelspiralens medelpunkt, åt vardera hållet, tilldelas varje treårs del en av de åtta färgerna så, att två på varandra följande färger tillsammans alltid bildar en av de mänskliga strävandena.
9. Ur Aaltos kronologiska produktion har valts sådana projekt med tre års mellanrum, att de motsvarar till sin färg såväl den strävan som den strategi som rutan visar.
10. Om du vill fördjupa dig ytterligare i utställningens teoretiska bakgrundstankar, och du inte ännu har begripit dem utgående från Tore Tallqvists presentation, kan du försöka öppna utställningen med hjälp av texten som följer nedan.

4. Presentation av den teoretiska strukturen

Utställningen grundar sig på en mera omfattande arkitekturteori, ur vilken följande delar redovisas här.

1. Man kan utgå ifrån att arkitektur bildas av tre motstående komponenter:
 1. Kraft: förtätning och utsträckning
 2. Tid: närvarande tid och fortlöpande tid
 3. Geometri: linjegeometri och ytgeometri

2. Dessa tre motsatspar kan placeras i en cirkel på följande sätt:

- Kraft: utsträckning (cirkelns övre halva) och förtätning (cirkelns undre halva)
 - Tid: närvarande tid (cirkelns vänstra halva) och fortlöpande tid (cirkelns högra halva)
 - Geometri: linjegeometri (cirkelns övre och nedre fjärdedel) och ytgeometri (cirkelns högra och vänstra fjärdedel).
- Dessa delar möjliggör sammanlagt åtta olika kombinationer (2x2x2), där alltid det ena av vart och ett av tre motsatspar ingår. Var och en av åtta kombinationer motsvarar en av arkitekturens centrala egenskaper, till exempel förtätning (kraft), innevarande stund (tid), och ytgeometri (geometri) föder tillsammans den arkitektoniska egenskapen struktur. När man ur strukturens delbegrepp byter ut ytgeometri mot linjegeometri uppkommer en annan egenskap, landskap. Och så vidare.
 - För var och en av sålunda uppkomna egenskaper har getts en egen kännetecknande färg: landskap (gul), tradition (orange), stämning (röd), rotfäste (violett), äkthet (mörkgrön), struktur (blå), stil (mörkblå) och funktion (grön). Dessa färgkoder ingår i utställningen.
 - Dessa åtta värde-egenskaper ordnas som en ring så, att alltid då man ändrar en motstående egenskap flyttar man till följande färg. Färgerna ordnas också i

tetraedern så, att färgerna i ringen motsvarar i ordningsföljd tre sidor som utgår från samma hörn och å andra sidan tre sidor som bildar en triangel. Det finns fyra hörn och fyra trianglar, sålunda får varje färg sin egen position i tetraedern.

Ordningsföljden bestäms genom att man flyttar den sida som längst har varit på sin plats och då bildas i tur och ordning ett nytt hörn med tre sidor eller en ny triangel.

6. Genom att kombinera två intilliggande arkitektoniska egenskaper på cirkelns omkrets uppkommer fyra centrala målsättningar för mänsklig existens: (eller strävan)
 - a. Längtan (landskap och tradition)
 - b. Erinran (rotfäste och stämning)
 - c. Omsorg (struktur och äkthet)
 - d. Strävan (funktion och stil)

I byggnaderna kan man identifiera utrymmen, som motsvarar någon av dessa fyra sätt att existera. I Säynätsalo kommunhus kan man finna naturliga motsvarigheter till alla fyra sätt att existera (i det sammansatta teoriagrammet trianglarna i planritningen).

Erfarenheten visar, att sålunda sammansatta arkitekturegenskaper inte ännu föder strategier för god arkitektur.

7. Den centrala målsättningen med denna utställning är att visa med vilka arkitekturplaneringens strategier man jämbördigt kan innefatta alla åtta identifierade arkitekturegenskaper och fyra existentiella målsättningar. Då man undersöker Alvar Aaltos hela yrkeskarriär kan man hitta fyra olika strategier med hjälp av vilka han jämbördigt har uppnått arkitekturens alla åtta centrala egenskaper. Som centralt exempel har använts Säynätsalo kommunhus, där man kan hitta fyra planeringsstrategier. Var och en av strategierna möjliggör redan i sig god arkitektur. Varje strategipar innehåller såväl elementen nuvarande tid och fortlöpande tid som förtätning och utsträckning:
 1. MOTSÄTTNING (landskap + äkthet)
 2. DIALOG (tradition + struktur)
 3. SAMTIDIGHET (stämning + stil)
 4. INRE UPPREPNING (rotfäste + funktion)
8. Tetraedern som visas på utställningen gestaltar ovan beskrivna samband. Modellen har fyra spetsar i olika färger. De fyra återstående färgerna bildas av tetraederns triangulära ytor. På bilden framstår strategierna med egenskaperna (färgerna) i arkitekturcirkelns motstående fenomen sålunda, att den ena egenskapen alltid representerar innevarande stund och den andra fortlöpande tid. I tetraedern består färgparen alltid av en spets och dess motstående triangelyta.
9. För utställningen har valts sexton sådana projekt ur Alvar Aaltos produktion, som placerar sig kronologiskt jämnt med tre års mellanrum. Utöver det utgör Säynätsalo kommunhus som sjuttonde projekt det tidsmässigt mittersta projektet. Den första hälften av produktionen, åtta projekt, sammanfaller med Aaltos samarbete med hans första fru, Aino Aalto, och de senare åtta projekten med samarbetet med hans andra fru, Elissa Aalto.
10. Objekten har valts så, att vart och ett motsvarar ett av åtta fenomen (som representeras av sin egen färg) i samma ordning som på den teoretiska modellens omkrets. Färgerna utgår från utställningens mittpunkt, Säynätsalo kommunhus, tidsmässigt bakåt under samarbetet med Aino Aalto och tidsmässigt framåt under

samarbetet med Elissa Aalto. I varje objekt har samtidigt tillämpats någon av Alvar Aaltos fyra planeringsstrategier.

11. Alvar Aaltos planeringsstrategier förekommer var och en i fyra exempel ifall någondera av av den aktuella strategins egenskaper (=färger) ingår i objektet. Så representerar t.ex Lantmannahuset från 1926 funktionalitet (grön) , vilket är en hälften av strategin INRE UPPREPNING. Alltså representerar Lantmannahuset strategin INRE UPPREPNING (entre' i entre'). Radhuset i Sunila från år 1938 representerar å sin sida fenomenet rotfäste (med lila som utmärkande färg), vilket är ena delen av strategin inre upprepning (våningshus i våningshus). Alltså representerar också radhuset i Sunila strategin INRE UPPREPNING.
12. Utställningens objekt har också valt så, att två objekt efter varandra alltid utgör en kombination som presenterar målsättningen mänsklig existens, t ex representerar Lantmannahuset från år 1926 egenskapen funktionalitet och Turun Sanomats tidningshus från 1929 å sin sida egenskapen stil. Funktionalitet och stil bildar tillsammans målsättningen mänsklig strävan.
13. Aino Aaltos period utgör med sina åtta exempel en serie på åtta färger, med hjälp av vilka man kan åstadkomma fyra fungerande arkitekturplaneringsstrategier samt fyra centrala målsättningar för mänsklig existens. Elissa Aaltos period fungerar på motsvarande sätt.
14. Varje exempelobjekt representerar en värdeegenskap. T ex Pemar representerar egenskapen Struktur (blå). Den utgör samtidigt hälften av strategin DIALOG. På utställningen redovisas inte i textform hur värdeegenskapen syns i varje objekt. Det har lämnats åt utställningsbesökarna. Sökandet kunde t ex i fallet Pemar ske med hjälp av motsatsparen så här: värdeegenskapen Struktur bildas av 1. Förtätning (kraft), vilken avser entre'ns betydelse för helheten, 2. Närvarande tid (tid), som avsåg ett modernt sjukhus och 3. Ytgeometri (geometri)som förekommer i byggnadens obrutna fasadytor.
15. I Säynätsalo kommunhus som utgör utställningens mittpunkt förverkligas alla arkitekturens centrala värdeegenskaper (=färger), vilket innebär, att man där också kan finna alla fyra fungerande arkitekturplaneringsstrategier och alla fyra centrala målsättningar för mänsklig existens. För varje strategi kan man finna egna exempel och för varje central målsättning för mänsklig existens hittas i Säynätsalo kommunhus en egen fjärdedel.
16. Säynätsalo kommunhus placeras i dubbelspiralen i kvadratens mittpunktens och från denna rör man sig alltid i tiden bakåt och framåt med nedslag vart tredje år mot utställningens äldsta objekt, Sydvästra Finlands Lantmannahus och dess nyaste objekt, Lappiahuset. Objektet är valda för att för att representera en av arkitekturens grundegenskaper i samma ordning som i den tidigare presenterade färgserien. Det framgår, att två närliggande objekt tillsammans representerar sådana arkitekturegenskaper, som tillsammans utgör en av existensens grundintentioner såsom också i den teoretiska modellen.
17. Alltid då man förflyttar sig fyra steg framåt finner man för varje par av arkitekturstrategi den färghalva som saknas.
18. Denna bildpresentation visar sålunda att det finns ett samband mellan grundintentioner och par av arkitekturstrategi. Med andra ord att tetraederns gradvisa transformation visualiserar grundintentionernas långsamma utveckling till arkitekturstrategier.

19. Den stora modell som visas på utställningen tydliggör hur den övergripande arkitekturens teoretiska helhet knyts ihop med Alvar Aaltos produktion.
20. I slutet av utställningen presenteras strategier med hjälp av vilka arkitekter kan säkerställa att sin egen övergripande planering. Strategierna är inte uteslutande bundna till Alvar Aaltos arkitektur, utan de kan allmängiltigt tillämpas.
21. Med hjälp av tetraedern som modell kan man också fundera över teoretisk planering. Alvar Aaltos planeringsstrategier kombinerar alltid en topp med motstående triangel. Resten av strategibilderna och tetraedern möjliggör också andra sätt att betrakta planering, något som inte närmare utreds i denna utställning.

Bakgrunden till Bio Rex utställning

Då Tore Tallqvist arbetade på Alvar Aaltos byrå från och med mitten av 1960-talet fick han och hans kolleger på byrån höra kommentarer om att deras chef inte använde arkitekturteorier, till skillnad från t ex Aulis Blomstedt. Det föranledde på byrån en diskussion med bl.a. Heimo Paanajärvi och Hans Slangus som gällde Alvar Aaltos teoretiska tänkande bakom planeringsprinciperna. En del av utställningens ovannämnda teoretiska tankar torde härröra sig från dessa diskussioner. I samband med Tallqvists licentiatarbete, och i samband med hans undersökningar av Gamla Ekenäs och Gamla Borgå fick dessa tankar en mera allmängiltig karaktär.

Den centrala iakttagelsen var i samband med fältarbetet var, att arkitekternas uppfattning om god arkitektur och å ena sidan och invånarnas önskan om en god boendemiljö inte sammanträffade. De för invånarna viktigaste egenskaperna kopplades till hur tidsdjupet uppfattades (tradition, kontinuitet, minnen, rötter...) medan arkitekterna koncentrerade sig på egenskaper som funktion, struktur, rationalitet och form. Arkitekternas centrala tankekopplingar sammanföll inte med invånarnas viktigaste kopplingar. För att lösa denna utmaning uppkom ide'n att båda kontrahentaternas centrala tankar om arkitektur borde fås till en del av ett övergripande arkitekturtänkande.

I arkitekternas planering begränsade sig de viktigaste målsättningarna framför allt till frågor om geometri och om frågor som byggnadernas orientering och koncentration. Invånarnas intressen handlade om hur tidsmässiga faktorer upplevs. Dessa målsättningar möttes inte. För att lösa detta problem började Tallqvist utveckla en modell för förståelse av arkitektur, vilken innehåller vardera intressentens målsättningar. Lösningen hittades i observationen, att man med hjälp av tre motsatspar, 1. Kraft (utvidgning och förtätning), 2. Geometri (yt- och linjegeometri) och 3. Tid (närvarande tid och frånvarande tidsdjup) kan bilda åtta sådana kombinationer av tre element, som föder en täckande serie av arkitektoniska värdeegenskaper. För var och en av dessa gav Tallqvist en färg och ett ungefärligt namn. Genom att ordna och testa dessa egenskaper på olika sätt föddes slutligen den teoretiska helhet som visas på utställningens försts plansch. Med hjälp av den kan man samtidigt beskriva en helhetsmodell för arkitektur, för hur arkitekturen ansluter

till den mänskliga existensens primära frågor, och för strategiska sätt att närma sig en helhetsmässig arkitekturplanering.

Från och med att Tallqvist blev vald till professor i arkitekturens historia ända tills sin död 2022, utvecklade Tallqvist dessa, dels på Alvar Aaltos byrå uppkomna tankar och dels observationer av historiska trädadsmiljöer, till en teoretisk modell för att förstå arkitektur och som verktyg för planering. Som resultat av denna forskning föddes en rad utställningar och texter, där de teoretiska modellerna successivt utvecklades och samtidigt testades i kombination med arkitekturens olika historiska tider och platser, bl a i Åbo, Helsingfors, Tammerfors och Rom.

På denna utställning presenteras ovan nämnda teoretiska målsättningar, dvs en övergripande beskrivning av arkitektur, av arkitekturens koppling till den mänskliga existensens viktigaste målsättningar samt övergripande strategier för arkitekturplanering i Alvar Aaltos kommunhus i Säynätsalo. Samtidigt visas, hur hela Alvar Aaltos 50-åriga planeringshistoria kan kopplas till denna utställnings teoretiska tankemodeller.

Tallqvist ansåg med rätta att budskapet han ville förmedla med sina utställningar inte "kom fram". Från utställning till utställning ändrade han olika variabler och perspektiv utan att uppnå önskad respons. Hans fru Barbara berättade att Tore Tallqvist glatt berättade för henne på sin sista morgon i livet att han äntligen hade kommit på hur han skulle presentera utställningen för besökarna på ett sätt som de skulle förstå. Tyvärr skrevs inte presentationen ner omedelbart, och därför har den gått förlorad för alltid.

I den utställning som just nu presenteras, som kretsar kring Säynätsalos kommungård, är ett viktigt element för Tallqvist Säynätsalos modell, en av de många "optiska anordningar" han utvecklade för att förstå arkitektur. Han insåg att den kunde bli en universell evighetsmaskin (perpetuum mobile) genom att ta bort Alvar Aaltos objekt från den och fritt ersätta dem med andra objekt eller planer. I denna modell (liksom i den ursprungliga stora modellen från slutet av 1990-talet) representerar mittpunkten nuet. Vid den punkten öppnas arkitekturens upplevelsemässiga natur upp och samtidigt upplevs tidens djup. Från den punkten börjar historien baklänges med dess objekt, deras tillhörande arkitektoniska värden, mänskliga avsikter och strategier. Från samma punkt börjar också framtiden, vars möjligheter skisseras av det ramverk som historien skapat. Vid denna punkt lyser alla färger upp och hela den teoretiska modell som presenteras av Tallqvist omvandlas till en arkitektonisk upplevelse.

Säynätsalo-modellen, som har blivit en evighetsmaskin, betyder inte att vi betraktar arkitekturen fixerat från en punkt år 1950, utan att mittpunkten är just i nuet. Genom att börja från detta ögonblick baklänges, placera objekt i bildfältet som uttrycker arkitekturens värde-egenskaper i ordning (färgordning/arkitektoniskt DNA) och leta efter förekomsterna av de fyra grundläggande aspirationerna om varande och arkitektoniska strategier, kan vi samla "vägkost" för aktuell arkitektonisk design.

"Motorn" i Perpetuum Mobile-modellen är tetraedern. Kantförskjutningarna i tetran definierar färgernas ordning och samtidigt skapar dessa förskjutningar kontinuerlig rörelse, evig rörelse, där mittpunkten ständigt rör sig framåt i tiden. Att förklara den här idén var det sista Tore pratade med mig om.

Tallqvist beskrev också Alvar Aaltos arkitektoniska tänkande med hjälp av Yin Yang. I Yin Yang möts motsatser på samma sätt som i planen för Aaltos egen lägenhet på Rievägen, till exempel. Tetraedern fungerar också som Yin Yang-principen, så att motsatserna samtidigt är förutsättningar för varandra och allt kretsar till en oskiljaktig helhet. Aalto själv talade förmodligen inte om Yin-Yang, men Tallqvist uppmärksammade att han, särskilt på 1930-talet, var mycket intresserad av asiatisk, särskilt japansk, kultur. Med hjälp av tetraedern kunde Tallqvist visualisera hur de värdekaraktäristiska kopplingarna mellan arkitekter och "vanliga" människor som inte mötte varandra kunde kombineras till en enda helhet som möjliggjorde god design.

Olli-Paavo Koponen

professor i arkitekturhistoria.

Tores assistent i flera decennier